

aliterace – lit. figura, která znamená opakování jedné hlásky ve verši nebo na řádku

(*potkal potkan potkana; vyvalily se vlny zdola, roztáhly se v širá kola*)

anafora – lit. figura; opakování stejného slova na začátcích veršů

(*až zapomeneš ráda, / až se vrátí čas, / až objevíš se znovu...*)

apostrofa – druh tropos, oslovení neživého

(*sbohem, vy hory...*)

asonance – „nedokonalý“ rým, není úplná shoda celé slabiky, ale pouze koncové hlásky

(*dar/van... skládá/zpráva*)

balada – literární žánr, básnický útvar; žánr lyricko-epický, nálada, atmosféra je smutná až ponurá (např. villonská balada, balady v Erbenově Kytici; také baladický román – např. Nikola Šuhaj loupežník)

balet – divadelní žánr, v němž se děj vypráví pomocí tance a pohybu na hudbu

(P. I. Čajkovskij – Labutí jezero)

činohra – divadelní žánr, v němž hrají herci pomocí mluveného slova

(W. Shakespesre – Romeo a Julie, N. V. Gogol – Revizor, V. Havel – Zahradní slavnost)

črta – krátký prozaický útvar bez zápletky; poznámky, nástin děje (črty F. Kafky)

děj – součást epického žánru, příběh, o který se v lit. díle jedná

dialog – literární, divadelní nebo filmový rozhovor mezi dvěma nebo více postavami

(dialog mezi Petrem a Lucií o lásce a o víře)

drama – literární druh; divadelní hra, určená pro předvádění na jevišti, v dialogu (scénáři)

(W. Shakespeare – Hamlet, bratři Mrštíkovi – Maryša, A. P. Čechov – Strýček Váňa)

epifora – lit. figura; opakování stejného slova na koncích veršů – časté v lidové poezii

(*Co to máš na té tkaničce? / Na krku na té tkaničce!*)

epika – literární druh, vyznačující se výrazným dějem, zápletkou, dějovou gradací a dějovým vyústěním (rozuzlením); objevuje se jak v próze, kde má převahu (A. Dumas – Tři mušketýři), tak i v poezii (např. epos Odyssea nebo některé Erbenovy balady)

epiteton – básnický přívlastek

(*rychlonožý Achilleus, udatný junák, lhavá beznaděj*)

epizeuxis – básnická figura; opakování stejného slova nebo slovních spojení za sebou ve verši (*Jenom ne strach jen žádný strach / ... / Co my tu zahrajem až přijde čas až přijde čas*)

epos – rozsáhlá epická báseň, poutavé vyprávění, většinou bojového, hrdinského charakteru; e. se psaly hl. v antice a ve středověku (Odyssea; Legendy o králi Artuši)

er-forma – forma vyprávění, většinou v epické próze, autor vypráví příběh ve 3. osobě

(J. Hašek – Osudy dobrého vojáka Švejka, S. Čech - Výlety pana Broučka)

figura literární – stylistický prostředek básnického jazyka, založený na zvukové nebo grafické podobě jazyka; druhy anafora, epifora, aliterace atd.

forma lit. díla – způsob, jakým je dílo napsané, zpracované; patří sem jazyk um. díla, styl, syntax (skladba), druh kompozice atd.

gradace – postupné zvyšování napětí v literárním díle, příp. stupňování významu nějakých okolností (*Začali ho zvat na literární besedy. Nebyl televizní pořad, kde by se neobjevil. V poslední době natočili podle jeho románů dva filmy*)

hyperbola – nadsázka (*je to kolosální dílo, říkal jsem ti to tisíckrát*)

idea – myšlenka lit. díla, poslání

ich-forma – forma vyprávění, většinou v epické próze, autor vystupuje v roli vypravěče a vypráví příběh v 1. osobě

(R. L. Stevenson – Poklad na ostrově, E. M. Remarque – Na západní frontě klid)

kompozice lit. díla, většinou románu nebo novely; způsob řazení jednotlivých událostí v ději: k.

chronologická (Ílias), **retrospektivní** (Odyssea), **rámcová** (Boccaccio -Dekameron), **paralelní**

(M. Kundera – Žert) atd.

literární druh – základní rozdělení literatury na lyriku, epiku a drama

literární žánr (někdy útvar) – označení pro další členění lit. žánrů, druhy - román, novela, povídka, balada, píseň, sonet atd.

lyrická próza (taky básnická p., nesyžetová p.) – próza bez výrazného děje a zápletky, s převahou pocitů, většinou psaná básnickými prostředky

(K. H. Mácha – Poutí krkonošská, J. Deml – Moji přátelé)

lyrika – literární druh, který nemá zápletku, obsahuje úvahy, zamyšlení, autorovy pocity, emoce atd. Nejčastěji se vyskytuje v poezii, méně často v próze

(Sapfó – Modlitba k Afrodité, J. Seifert, Píseň o lásce)

metafora – jedno z tropos; přenesené pojmenování na základě VNĚJŠÍ PODOBNOSTI. Druhy m. lexikalizovaná m. (*bolí ho v kříži, černá ovce*),

básnická m. (*oblak smažený na pánvi měsíce*)

metonymie – jedno z tropos; přenesené pojmenování na základě VNITŘNÍ SOUVISLOSTI

(*s tebou je kříž* = trápení, *Německo kapitulovalo*; *mandarinka* = z ostrova Madagaskar); zvláštním druhem m. je **synekdocha** (*vylezl na hrušku, byl tam tři neděle*)

monolog – promluva jedné postavy v lit. díle, divadelní hře, ve filmu
(m. Hamleta ve stejnojmenném dramatu)

nesyžetová próza – lyrická próza, p. bez děje

novela – lit. žánr; próza středního rozsahu – několik desítek stran, stojící mezi románem a povídkou; jeden výrazný děj, obvykle dvě i více postav (R. Rolland – Petr a Lucie, J. Otčenášek – Romeo, Julie a tma)

obsah lit. díla – „náplň“, tedy „o čem lit. dílo je“; jeho ideová a tematická složka

opera – divadelní žánr, v němž se děj odehrává za pomoci hudby a zpěvu (zpěvohra)
(B. Smetana – Prodaná nevěsta, W. A. Mozart – Don Giovanni)

opereta – divadelní žánr, v němž se děj odehrává kombinací hudby, zpěvů, tance a činoherního herectví (moderní odnoží o. se stal ve 20. stol. muzikál)

oxymoron – básnické tropos; spojování neslučitelných protikladů, které si významově odporují (*mrtvé labutě zpěv, Svítání na západě*)

perzifikace – jedno z tropos; ožívování neživých předmětů a jevů
(*město se probouzí; Zpěvy drátů; znepokojený les křičel*)

píseň – lit. žánr; nejjednodušší básnický útvar; báseň určená ke zpěvu
(J. Seifert – Píseň o rodné zemi, Píseň o dívkách)

poetismus – básnické pojmenování skutečnosti
(*Noc ladí orchestr svých přitlumených hlasů*)

pojmenování básnické – druh básnického postupu;
druhy p. **přímé** (a na topole podle skal/ zelený mužik zatleskal)

p. **nepřímé** (obrazné) (je smutná jako kohout Sahary)

povídka – lit. žánr; próza kratšího rozsahu (několik stran až několik desítek stran); výrazná zápleтка, výrazná pointa, dějový spád; jedna ústřední postava a jeden děj
(Šimek + Grosmann – Školní výlet, J. Neruda – Přivedla žebráka na mizinu)

přirovnání – tropos; druh obrazného vyjádření
(*Čajník rachotí a básník je tak bleď/ jako morfinista otrávený jedy*)

román – lit. žánr; próza většího rozsahu (několik desítek až stovek stran); více zápletek i hlavních postav (M. de Cervantes – Důmyslný rytíř don Quijote de La Mancha)

romance – lit. žánr; básnický útvar lyrického charakteru, většinou rozverná, veselá, případně milostná báseň
rým – b. figura, zvuková shoda na koncích veršů

druh r. – **sdužený** AABB (*Naše životy se nikdy nevrací/ umíráme v troskách iluminací*) **střídavý** ABAB
(*Když se v mém rodném kraji/za jarní pohody/v sobotu zavírají/smíšené obchody*),

obkročný ABBA (*A kam dali duši/ horkou duši hřiběcí/ Jen račte zůstat nad věcí/ jak kdokoli tuší*)

přerývaný ABCB (*Všecky holky/ co mě měly rády/ učily mě z lásky/ velkolepý pády*)

sonet – lit. žánr; básnický útvar lyrického charakteru; složení – 2 kvarteta a 2 terceta
(F. Petrarca – Sonety Lauře; A. Rimbaud – Samohlásky)

syžet – děj, příběh epického díla

téma – o čem je umělecké dílo (t. milostné, dobrodružné, detektivní, přátelství, žárlivost apod.)

tropos – složitější způsob obrazného pojmenování, využívá se zejména v poezii; druhy t. metafora, metonymie, přirovnání, perzifikace ad.

verš – nejmenší rytmická a významová jednotka básně; jeden řádek básnického díla; druh v. **vázaný (pravidelný)** – obsahuje rytmus, pravidelný počet přízvučných a nepřízvučných slabik (*Ententýky/ dva špalíky/ Čert vyletěl/ z električky*)

v. **volný (nepravidelný)** – bez vnějšího rytmu, uvolněná stavba

(*Praha naší mladosti svědkové se ztrácejí bude večer/ Je smutno v ulicích jak po korunovaci/ Jezdí se na bicyklech*)

vnitřní monolog – vnitřní promluva vypravěče v lit. díle; přemýšlení postavy; vyskytuje se zejména v moderní literatuře; cílem v. m. je napodobit vnitřní řeč postavy intuitivně (*M. Proust – Svět Swannových*)

vypravěč – prostředník mezi autorem, obsahem sdělení a čtenářem; v. není totožný s autorem, je svým způsobem postavou díla

zápleтка – dějový zvrat, obvykle přichází po úvodu epického díla; nečekaná událost v ději